

DOI: 10.18372/2307-9061.76.20523

УДК 342.951:347.91(477)(045)

І. П. Устинова,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1112-807X>

Д. І. Мороз,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДІ ТА ПОЗАСУДОВИМИ ПРОЦЕДУРАМИ

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна

E-mails: iryna.ustynova@npp.kai.edu.ua, 7915299@stud.kai.edu.ua

Метою цього дослідження є комплексне вивчення нормативно-правового забезпечення механізмів захисту економічних прав фізичних осіб в адміністративному суді та інших не судових установах, та наведення аналізу чинної нормативної бази щодо регулювання фінансовою системою України.

Методи дослідження: дослідження проведене з використанням системи загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання, що забезпечують об'єктивний аналіз досліджуваного предмету. Під час вивчення даного аспекту важливим є об'єктивність, ціннісний та структурно-системний підходи, а також використання логічних прийомів, зокрема аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення. **Результати:** визначено ключові засади судового і не судового захисту економічних прав громадян, а також структуру механізму такого захисту в Україні. **Обговорення:** актуальний стан та особливості здійснення механізму захисту економічних прав громадян, а також пошук перспектив подальшого розвитку законодавчих засобів захисту економічних прав фізичних осіб, висловлено пропозиції щодо запровадження інституту фінансового омбудсмена в Україні, про концептуальні дослідження у фінансовому праві.

Ключові слова: адміністративний суд; самопредставництво; адміністративне судочинство; інтереси громадянина та держави; економічні права громадян; не судовий захист прав громадян; фінансовий контроль; фінансовий омбудсмен; проблеми і перспективи розвитку фінансового права.

Постановка проблеми та її актуальність.

Актуальність дослідження проблематики захисту економічних прав фізичних осіб у сучасних умовах зумовлена як трансформаційними процесами у фінансово-економічній системі нашої держави, так і посиленням впливу глобалізаційних факторів, що значною мірою змінюють природу взаємодії особи з публічною владою та суб'єктами господарювання. У контексті фінансового права, економічні права фізичних осіб виступають складовим елементом загальної системи майнових прав, які, з одного боку, гарантуються як Конституцією України та чинним

законодавством, так і міжнародно-правовими актами, а з іншого – потребують належного нормативного, адміністративного й судового механізму реалізації та захисту в умовах динамічних змін у фінансовому середовищі.

У сучасній правовій дійсності дедалі частіше постає необхідність системного переосмислення підходів до забезпечення правової охорони економічних інтересів громадян, зокрема у сфері оподаткування, пенсійного забезпечення, банківської діяльності, фінансового лізингу, споживчого кредитування, страхування, доступу до публічних фондів та інших інституцій, які

формують фінансову основу реалізації соціально-економічних прав. Сучасне фінансове право має відповідати викликам цифровізації, зростання рівня фінансової грамотності та посилення ролі споживача фінансових послуг, у зв'язку з чим захист економічних прав фізичних осіб набуває не лише юридичного, а й соціального, етичного та політичного виміру.

Особливої ваги ця тематика набуває в умовах нестабільності банківської системи, інфляційних процесів, коливання валютних курсів, а також зростання кількості порушень у сфері електронної комерції та цифрового фінансового посередництва. Така ситуація потребує не лише удосконалення законодавства, а й розвитку науково обґрунтованих доктринальних підходів до визначення меж і механізмів захисту економічних прав особи як у публічно-правовій, так і в приватно-правовій площині.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Наукове значення дослідження цієї теми підтверджується роботами таких вітчизняних вчених, як Є. Алісов, О. Андрійко, П. Вовк, М. Дамірчиєв, О. Дмитрик, О. Ільницький, Д. Кобильнік, О. Константи́й, О. Прудивус, Н. Фукс, Г. Шерстюк, І. Шугалєєва та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробка тематики захисту прав фізичних осіб у сфері фінансового права становить актуальний і водночас малодосліджений напрям публічно-правової доктрини, що перебуває на етапі формування як окрема підгалузь загальної теорії правового захисту особи в публічному праві. Підкреслюємо, що з урахуванням зростаючого впливу фінансово-правових відносин на щоденне функціонування індивіда у соціально-економічному просторі, постає необхідність комплексного осмислення змісту, механізмів та правових гарантій реалізації і захисту його прав у сфері публічних фінансів.

Перш за все, варто зазначити, що сучасна фінансово-правова доктрина перебуває у процесі інтенсивного перегляду усталених парадигм щодо природи та обсягу суб'єктивних публічних прав фізичної особи, що виникають унаслідок її включення до системи публічних фінансових відносин. У цьому контексті особливої уваги набуває розгляд фізичної особи не

лише як об'єкта державного фінансового регулювання, а як повноцінного суб'єкта із притаманними йому правами та законними інтересами, що підлягають охороні та захисту навіть у межах імперативного правового поля.

З огляду на зазначене, суб'єктивні публічні права фізичних осіб у фінансово-правових відносинах мають розглядатися через призму їхнього специфічного функціонального призначення, що полягає у забезпеченні легітимної участі індивіда в розподілі та використанні публічних фінансів, а також у протистоянні неправомірному або диспропорційному втручання з боку органів публічної адміністрації. Це, зокрема, стосується прав на справедливе оподаткування, належне бюджетне забезпечення соціальних прав, захист прав споживача фінансових послуг, а також право на юридично обґрунтоване застосування фінансово-правових санкцій, що нерідко мають репресивний характер.

В умовах ускладнення фінансових механізмів і глобалізації фінансових процесів зростає потреба в уточненні меж реалізації імперативного методу правового регулювання у фінансовому праві, який, хоч і покликаний забезпечити публічний інтерес та фіскальну стабільність, не повинен нівелювати принципи верховенства права, пропорційності та захисту прав людини. У зв'язку з цим особливої ваги набуває проблематика співвідношення норм фінансового права з конституційними гарантіями прав і свобод, а також із міжнародно-правовими стандартами, зокрема практикою Європейського суду з прав людини у справах, що стосуються надмірного фіскального тиску або дискримінаційного застосування податкових чи валютних обмежень [1, с. 114].

У сфері правозастосування належний захист прав фізичних осіб у фінансовому праві реалізується через цілісну систему процедурно-правових, інституційних та матеріально-правових механізмів, які мають гарантувати стабільність, юридичну визначеність і передбачуваність дій суб'єктів владних повноважень [2, с. 29].

Процедурно-правові гарантії, як складова системи юридичного захисту прав фізичних осіб у

фінансово-правовій сфері, виконують функцію забезпечення процесуальної справедливості та правової визначеності у взаєминах між особою та публічними суб'єктами владних повноважень. Їх нормативне закріплення й практична реалізація формують не лише зовнішній каркас правової безпеки індивіда, але й внутрішній зміст публічно-правової довіри, яка має критично важливе значення для легітимації фінансової політики держави у свідомості громадян.

Насамперед, ключовим елементом таких гарантій виступає право фізичної особи на своєчасне, повне, доступне за формою та змістом інформування щодо юридичної природи, обсягу, строків та способів виконання її фінансових обов'язків, що виникають унаслідок участі у публічних фінансових відносинах. Це право є проявом принципу правової визначеності, що вимагає не лише стабільності правового регулювання, а й зрозумілості норм та передбачуваності наслідків їх застосування. Недостатнє інформування або надання неоднозначної інформації може створити ситуацію правової невизначеності, що, у свою чергу, порушує баланс інтересів між державою та особою й веде до потенційної дискримінації в доступі до публічних ресурсів [3, с. 101-102].

Окрему вагу має право на податкову консультацію, що в контексті чинного українського законодавства (зокрема, відповідно до положень Податкового кодексу України) повинно бути реалізоване у формі офіційної індивідуальної або узагальнюючої податкової консультації. Така консультація, надана у встановленому порядку, повинна володіти властивостями юридичної визначеності та зобов'язуючого характеру для відповідного податкового органу. Обов'язковість дотримання позиції, викладеної в консультації, є ключовим фактором формування правомірної поведінки платника та зменшення правових ризиків, зокрема щодо притягнення до фінансової відповідальності у разі зміни підходу до тлумачення норм податкового законодавства [4, с. 373-374].

Водночас, не менш значущим елементом системи процедурних гарантій виступає право фізичної особи на ефективне, неупереджене та своєчасне оскарження рішень, дій або бездіяль-

ності органів публічної адміністрації у сфері фінансів. Це право має як національне, так і міжнародно-правове підґрунтя: зокрема, воно гарантується положеннями ст. 55 Конституції України [5], яка закріплює право на судовий захист, а також ст. 13 Європейської конвенції з прав людини [6], відповідно до якої кожен має право на ефективний засіб юридичного захисту у разі порушення його прав, гарантованих Конвенцією.

Особливу увагу слід приділити судовому способу захисту, який в умовах демократичної правової держави повинен відповідати критеріям справедливості, оперативності та процесуальної рівності сторін. У цьому аспекті важливим є застосування адміністративного судочинства як юрисдикційної форми врегулювання публічно-правових спорів, у межах якої особа має можливість не лише оскаржити дії податкових, митних, валютних та інших фінансових органів, а й домогтися поновлення порушених прав, скасування неправомірних рішень, компенсації збитків або моральної шкоди [7, с. 34-35].

Крім того, слід підкреслити важливість створення ефективних досудових механізмів врегулювання фінансово-правових спорів, що дозволяють особі реалізувати свої права без зайвого судового навантаження, сприяючи гуманізації публічного адміністрування [8, с. 67]. Такими механізмами можуть бути: інститут податкової медіації, створення інституції фінансового омбудсмена, удосконалення процедур службового та внутрішнього апеляційного перегляду рішень органів публічної влади, тощо.

Узагальнюючи, можна констатувати, що процедурно-правові гарантії у фінансовому праві не є суто інструментальними юридичними конструкціями, а мають виразну аксіологічну природу, оскільки сприяють втіленню у правовій реальності таких базових цінностей, як верховенство права, юридична безпека, доступ до правосуддя та недискримінаційність правового захисту. У зв'язку з цим, розвиток та деталізація процедурно-правових гарантій має стати одним із пріоритетних напрямів сучасної фінансово-правової науки, особливо з урахуванням трансформацій публічного управ-

ління в умовах цифрової економіки та зміни парадигми взаємодії держави й громадянина.

Інституційний вимір механізму захисту прав фізичних осіб у фінансово-правовій сфері охоплює розгалужену систему органів публічної адміністрації, судових інституцій та спеціалізованих уповноважених суб'єктів, наділених відповідними контрольними, регуляторними, наглядовими та юрисдикційними повноваженнями. У такій системі інституціоналізація захисту прав особи набуває не лише адміністративно-функціонального, але й аксіологічного значення, оскільки спрямована на забезпечення верховенства права, суб'єктності особи у публічних фінансових відносинах, а також легітимізації владних рішень шляхом реалізації принципів справедливості, пропорційності та відкритості [2, с. 28].

Центральне місце серед таких органів посідає Національний банк України, який, виступаючи не лише елементом виконавчої влади, а й незалежною установою у системі публічної фінансової влади, виконує функції монетарного регулювання, валютного контролю, банківського нагляду, а також забезпечує стабільність національної валюти й захист інтересів споживачів фінансових послуг. Через нормативне регулювання та ліцензування банківської і небанківської фінансової діяльності НБУ опосередковано формує умови реалізації економічних прав фізичних осіб, зокрема в частині гарантування безпечного доступу до фінансових продуктів, а також недопущення зловживань з боку суб'єктів ринку [9].

Інший стратегічно важливий орган – Державна податкова служба України, на яку покладено обов'язок реалізації податкової політики держави, адміністрування податків і зборів, а також здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства. З огляду на те, що саме податкові правовідносини є найбільш конфліктогенними серед фінансових, особливої ваги набуває забезпечення інституційної неупередженості, прозорості та відкритості функціонування ДПС, зокрема в частині надання податкових роз'яснень, проведення перевірок, накладення санкцій та забезпечення механізмів

апеляційного оскарження дій посадових осіб [2, с. 95].

Рахункова палата, як орган зовнішнього незалежного фінансового контролю, відіграє ключову роль у системі парламентського нагляду за використанням державних фінансових ресурсів, включаючи бюджетні кошти, які спрямовуються на реалізацію соціально-економічних прав громадян. Функціонування цього органу є важливою гарантією інституційної відповідальності держави перед платниками податків та одержувачами публічних фінансових благ [2, с. 94].

Необхідно окремо зупинитися на ідеї, що активно проводиться, це впровадження інституту фінансового омбудсмена, яка, «хоча наразі й не реалізована в Україні в повному обсязі, становить перспективний напрям у контексті адаптації до європейських стандартів захисту прав споживачів фінансових послуг. Такий інститут, будучи незалежним органом альтернативного врегулювання спорів, покликаний забезпечити позасудовий, ефективний та оперативний розгляд скарг фізичних осіб на дії фінансових установ, зокрема банків, страхових компаній, ломбардів та ін. Фінансовий омбудсмен повинен мати не лише консультативні функції, а й правомочності ухвалювати обов'язкові до виконання рішення у межах визначеної компетенції, що дозволить знизити навантаження на судову систему та водночас підвищити рівень довіри громадян до фінансового сектору» [10, с. 14-15].

Іншою ключовою ланкою інституційного механізму є система адміністративного судочинства, яка виконує роль гаранта справедливого, ефективного та правозахисного вирішення спорів між фізичними особами та суб'єктами владних повноважень у сфері фінансово-правових відносин. Відповідно до положень Кодексу адміністративного судочинства України, така система забезпечує принцип юридичної рівності сторін, змагальність процесу, відкритість розгляду справ та мотивованість судових рішень. Особливого значення в цьому контексті набуває формування єдиної практики адміністративних судів, зокрема щодо застосування податкового, валютного, бюджетного законодавства, що забезпечує стабільність право-

вого регулювання та передбачуваність результатів судового захисту.

В адміністративному суді захист економічних прав громадян здійснюється через процесуальні форми, які дають можливість у відносинах із органами державної влади (податковими, митними, пенсійними, земельними, тощо) відновити або самостійно, або через представника свої права. Розглянемо чинні процесуальні форми. По перше: подання позову до адміністративного суду. Проводиться з метою скасування незаконного рішення, акту суб'єкта владних повноважень; зобов'язати орган влади вчинити дію (нарахувати пенсію, повернути передоплату податку, видати дозвіл тощо); визнати протиправною бездіяльність. Основними категоріями позовних вимог є оскарження розміру пенсій, відмова у наданні субсидії, або іншої допомоги з бюджету, спори щодо земельного податку та пільг, повернення надмірно сплаченого ЄСВ.

Наступна процесуальна форма – застосування забезпечення адміністративного позову. Виявляється у повноваженнях адміністративного суду тимчасово зупинити дію рішення або заборонити вчиняти певні дії, для захисту майнових інтересів громадянина, ще до винесення остаточного рішення (наприклад, зупинення стягнення податкового боргу). КАСУ надає можливість виконати такі дії одним із п'яти способів: зупинення дії акта; заборона органу вчиняти певні дії; обов'язок вчинити певні дії; заборона іншим особам діяти щодо предмету спору; зупинити стягнення за безспірними документами. Законодавець йде назустріч фізичній особі та надає можливість розгляду такого звернення щодо забезпечення позову без умови повідомлення іншої сторони, а значить її згоди протягом швидкого строку 2 днів з дня подання клопотання.

Третьою процесуальною формою захисту прав можна назвати повноваження суду щодо визнання незаконним нормативно-правового акту, так фізична особа може оскаржити нормативно-правовий акти (наказ, інструкцію, положення) в разі, якщо певна його частина або весь нормативно-правовий акт порушує його економічні права (наприклад, оскарження порядку

надання допомоги внутрішньо-переміщеним особам або субсидій, який обмежує права без підстав).

Наступною, четвертою формою, можна виділити можливість відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями. Фізична особа через суд самостійно або через представника може вимагати компенсації матеріальної шкоди, якщо її економічні права порушено через незаконне рішення, бездіяльність органу, протиправне притягнення до адміністративної відповідальності.

Нетрадиційною процесуальною формою, яка застосовується останніми роками, є спрощене адміністративне провадження. Це коли адміністративний суд розглядає спори «типового характеру», що стосуються значного кола осіб, з типовим змістом правовідносин (наприклад, помилкове нарахування податкових зобов'язань усім ФОП певної категорії).

Таким чином, інституційний вимір захисту прав фізичних осіб у фінансовій сфері являє собою не лише сукупність організаційних структур, а цілісну правову систему, в якій кожен суб'єкт наділений чітко визначеною функцією у процесі забезпечення прав людини та громадянина в умовах фінансово-правового регулювання. Ефективність цієї системи прямо залежить від ступеня її відкритості, інституційної незалежності, процесуальної доступності, а також інтеграції в неї механізмів зворотного зв'язку з громадянами як повноправними учасниками публічних фінансових відносин.

У свою чергу, матеріально-правові механізми включають сукупність норм, які безпосередньо визначають обсяг, зміст і юридичні межі прав та обов'язків фізичних осіб у межах конкретних фінансово-правових відносин. До таких норм належать положення податкового, бюджетного, банківського, валютного та митного права, які повинні бути чіткими, однозначними, логічно узгодженими та позбавленими внутрішніх суперечностей.

Особливу наукову й практичну вагу тут має інкорпорація в матеріальне фінансове право фундаментальних принципів, які виступають орієнтирами для правозастосовної діяльності та критеріями для оцінки легітимності дій органів

влади. До таких принципів, зокрема, належать: принцип добросовісності у взаємодії між платником і державою; принцип юридичної рівності сторін у фінансово-правовому процесі; заборона зловживання правом як превентивний механізм протидії як державному свавіллю, так і недобросовісній поведінці самих фізичних осіб; принцип еквівалентності публічних фінансових обтяжень і гарантованих державою соціально-економічних прав, що покликаний забезпечити справедливий баланс між приватними інтересами індивіда та публічними потребами держави [2, с. 34-35].

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що проблематика захисту економічних прав фізичних осіб у сфері фінансового права на сучасному етапі розвитку української державності набуває значення не лише як складова правозастосовної діяльності, але й як концептуальна категорія фінансово-правової доктрини, яка потребує системного перегляду. Такий перегляд має здійснюватися з урахуванням актуальних інтеграційних процесів, динамічного впровадження цифрових технологій та зростаючого впливу транснаціонального фінансового середовища. У цьому контексті економічні права фізичних осіб поступово трансформуються із декларативних положень у реально діючі правові інструменти, що підлягають ефективній реалізації за допомогою комплексних матеріально-правових, процесуальних та інституційних механізмів, спроможних забезпечити юридичну визначеність, дотримання принципу пропорційності обмежень і належне відновлення порушених прав.

Особливої значущості набуває положення про необхідність концептуального переосмислення фінансово-правових відносин, які традиційно формувалися на засадах жорсткого імперативу та фіскальної пріоритетності. Сучасний етап розвитку публічних фінансів вимагає їх трансформації відповідно до антропоцентричної парадигми, що передбачає спрямування фінансової політики держави на задоволення потреб людини як повноправного, активного учасника фінансових правовідносин. Такий підхід не нівелює значення захисту публічного інтересу, але зумовлює необхідність його раціо-

нального балансу з приватними правами та обґрунтованими очікуваннями громадян, зокрема у сфері справедливого оподаткування, ефективного розподілу бюджетних ресурсів, доступу до фінансових послуг і гарантованих механізмів правового захисту.

Таким чином, захист економічних прав фізичних осіб у сфері фінансового права має розглядатися як складова концепції публічно-правової відповідальності держави перед громадянином, що передбачає обов'язок публічної влади не лише регламентувати поведінку індивіда, а й забезпечити умови для реалізації його соціально-економічних прав. Це потребує подальшої наукової розробки системи принципів фінансового права, конкретизації правового статусу особи у фінансових правовідносинах, а також вдосконалення механізмів правозастосування на засадах ефективності, прозорості та підзвітності.

У подальшій перспективі дослідження зазначеної проблематики доцільно спрямувати на розроблення цілісної доктрини захисту економічних прав особи в системі публічного права. Така доктрина має ґрунтуватися на інтеграції фінансово-правового підходу з адміністративно-правовими, конституційно-правовими та міжнародно-правовими засадами. У цьому контексті особливого значення набуває подальше теоретичне обґрунтування доцільності інституту незалежного фінансового омбудсмена, запровадження ефективних механізмів превентивного фінансового контролю, а також удосконалення стандартів належного врядування у сфері публічних фінансів. Зазначені заходи мають забезпечити не лише формально-правовий захист, а й фактичну реалізацію економічних прав громадян у межах фінансово-правових відносин.

Висновки. Отже, економічні права фізичних осіб є фундаментальними правами, гарантованими Конституцією України, які охоплюють право на володіння, користування і розпорядження майном, свободу підприємницької діяльності, захист від свавільного втручання держави у сферу приватної ініціативи та інші елементи економічної свободи. Механізм захисту економічних прав фізичних осіб в Україні реалізується як у межах адміністративного су-

дочинства, так і через позасудові інститути. Адміністративний суд виступає основною інстанцією для вирішення спорів між громадянами та суб'єктами владних повноважень у сфері публічних фінансів, податків, соціальних виплат тощо. Позасудові форми захисту, хоча і менш розвинені, також мають потенціал ефективного впливу на дотримання економічних прав громадян. До них належать інститути медіації, діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Національного банку України, а також перспективна модель фінансового омбудсмена, запровадження якого могло б заповнити існуючі прогалини у сфері альтернативного врегулювання фінансових спорів. Чинне нормативно-правове забезпечення вимагає вдосконалення з метою гармонізації процедур захисту прав із європейськими підходами, зокрема шляхом спрощення доступу громадян до правосуддя, зменшення формалізму у взаємодії з органами державної влади та посилення гарантій неупередженого розгляду фінансових спорів. Вважаємо за доцільне запропонувати законодавцю розширити функціонал адміністративного суду у сфері економічного захисту; нормативного врегулювання діяльності фінансового омбудсмена; удосконалення процедур досудового врегулювання спорів в частині роботи професійних медiatorів; розробки єдиної доктрини захисту економічних прав у межах фінансового права. Як пропозиція для наукової спільноти можливо доречно напрям дослідження спрямувати на розробку концептуальної моделі національного механізму фінансового правозахисту, який поєднуватиме судові та альтернативні форми вирішення спорів і буде адаптований до умов воєнного та повоєнного відновлення України.

Література

- Максимович Р. Нормативно-правові гарантії соціально-економічних прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Вип. 35. Ч. 2. Т. 1. С. 108–112.
- Фінансове право: підручник / О.О. Дмитрик, Є.О. Алісов, Д.А. Кобильнік та ін.; за ред. О.О. Дмитрик. Одеса: Видавництво «Юридика», 2022. 466 с.
- Шугалєєва І. Правова визначеність у податковому праві. *Приватне та публічне право*. 2021. Т. 4. С. 101–106. URL: <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2021.4.17>.
- Фукс Н., Уложенко В. Податкові консультації контролюючих органів як неправова форма публічної фінансової діяльності держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Т. 3. С. 373–377. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/89>.
- Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 01 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Європейська конвенція з прав людини від 04 лист. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n354.
- Константий О.В. Захист в адміністративному судочинстві законних інтересів платників податків. *Проблеми теорії фінансового права в сучасний період: матеріали науково-практичного круглого столу*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 21 лист. 2014 р. Запоріжжя: КПУ, 2014. С. 34–35.
- Константий О.В. До питання удосконалення способів попереднього захисту суб'єктивних прав в адміністративному судочинстві України. Адміністративний процес: сучасний стан та шляхи вдосконалення: матеріали круглого столу, 10 груд. 2013 р. / за ред. В.М. Огаренка, А.О. Монаєнка. Запоріжжя: КПУ, 2013. С. 65–67.
- Про Національний банк України: Закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV: станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
- Клименко К.В. Запровадження інституту омбудсмена з фінансів та інвестицій в контексті забезпечення належного рівня фінансової безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 18. С. 14–20.
- Кодекс адміністративного судочинства України: станом на 1 січ. 2025 р. Офіц. вид. Київ: Право України, 2025. 256 с.

References

1. Maksymovych R. Normatyvno-pravovi harantiyi sotsialno-ekonomichnykh prav i svobod lyudyny ta hromadyanyna v Ukraini: teoretyko-pravovyy aspekt. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Pravo*. 2015. Vyp. 35. Ch. 2. T. 1. S. 108–112.
2. Finansove pravo: pidruchnyk / O.O. Dmytryk, Ye.O. Alisov, D.A. Kobyl'nik ta in.; za red. O.O. Dmytryk. Odesa: Vydavnytstvo «Yurydyka», 2022. 466 s.
3. Shuhalieieva I. Pravova vyznachenist u podatkovomu pravi. *Pryvatne ta publichne pravo*. 2021. T. 4. S. 101–106. URL: <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2021.4.17>.
4. Fuks N., Ulozhenko V. Podatkovi konsultatsiyi kontrolyuyuchykh orhaniv yak nepravova forma publichnoyi finansovoyi diyalnosti derzhavy. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2024. T. 3. S. 373–377. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/89>.
5. Konstytutsiya Ukrainy vid 28 cherv. 1996 r. № 254k/96-VR: stanom na 01 sich. 2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Yevropeyska konventsia z prav lyudyny vid 04 lyst. 1950 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n354.
7. Konstantyi O.V. Zakhyst v administratyvnomu sudochynstvi zakonnykh interesiv platnykh podatkov. *Problemy teorii finansovoho prava v suchasnyi period: materialy naukovo-praktychnoho kruhloho stolu*. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, 21 lyst. 2014 r. Zaporizhzhya: KPU, 2014. S. 34–35.
8. Konstantyi O.V. Do pytannya udoskonalennya sposobiv poperednoho zakhystu sub'yektyvnykh prav v administratyvnomu sudochynstvi Ukrainy. *Administratyvnyy protses: suchasnyy stan ta shlyakhy vdoskonalennya: materialy kruhloho stolu*, 10 hrud. 2013 r. / za red. V.M. Oharenka, A.O. Monayenka. Zaporizhzhya: KPU, 2013. S. 65–67.
9. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 20 trav. 1999 r. № 679-XIV: stanom na 19 hrud. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
10. Klymenko K.V. Zaprovadzhennya instytutu ombudsmena z finansiv ta investytsiy v konteksti zabezpechennya nalezhnoho rivnya finansovoyi bezpeky. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2016. № 18. S. 14–20.
11. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: stanom na 1 sich. 2025 r. Ofits. Vyd. Kyiv: Pravo Ukrainy, 2025. 256 s.

Iryna Ustynova, Daria Moroz

LEGAL REMEDIES FOR PROTECTION OF ECONOMIC RIGHTS OF INDIVIDUALS IN ADMINISTRATIVE COURT AND OUT-OF-COURT PROCEDURES

State University «Kyiv Aviation Institute»
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mails: iryna.ustynova@npp.kai.edu.ua, 7915299@stud.kai.edu.ua

The purpose of this study is a comprehensive study of the regulatory and legal support of mechanisms for protecting the economic rights of individuals in the administrative court and other non-judicial institutions, and an analysis of the current regulatory framework for regulating the financial system of Ukraine. **Research methods:** the study was conducted using a system of general scientific and special scientific methods of cognition that provide an objective analysis of the subject under study. When studying this aspect, objectivity, value and structural-system approaches are important, as well as the use of logical techniques, in particular analysis and synthesis, comparison, generalization. **Results:** the key principles of judicial and non-judicial protection of citizens' economic rights, as well as the structure of the mechanism for such protection in Ukraine, are identified. **Discussion:** the current state and features of the implementation of the mechanism for protecting citizens' economic rights, as well as the search for prospects for further development of legislative means of protecting the economic rights of individuals, proposals are made regarding the introduction of the institution of a financial ombudsman in Ukraine, on conceptual research in financial law.

Economic rights of individuals are fundamental rights guaranteed by the Constitution of Ukraine, which include the right to own, use and dispose of property, freedom of entrepreneurial activity, protection from arbitrary interference by the state in the sphere of private initiative and other elements of economic freedom. The mechanism for protecting the economic rights of individuals in Ukraine is implemented both within the framework of administrative proceedings and through extrajudicial institutions. The administrative court acts as the main instance for resolving disputes between citizens and subjects of power in the field of public finances, taxes, social payments, etc. Extrajudicial forms of protection, although less developed, also have the potential to effectively influence the observance of the economic rights of citizens. These include mediation institutions, the activities of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine, the National Bank of Ukraine, as well as the promising model of the financial ombudsman, the introduction of which could fill the existing gaps in the field of alternative resolution of financial disputes. The current regulatory framework requires improvement in order to harmonize rights protection procedures with European approaches, in particular by simplifying citizens' access to justice, reducing formalism in interaction with state authorities, and strengthening guarantees of impartial consideration of financial disputes.

Key words: administrative court; self-representation; administrative justice; interests of the citizen and the state; economic rights of citizens; non-judicial protection of citizens' rights; financial control; financial ombudsman; problems and prospects for the development of financial law.

Стаття надійшла до редакції 08.07.2025